

CVITO FISKOVIC

TROGIRSKI ZLATARI OD 13. DO 17. STOLJEĆA

UDK 739.1 (497.13 Dalmatia) »11/16«
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

Akademik Cvito Fisković
Y — 58000 Split
Aljinovićeva 26 B

Radovi trogirskih zlatara 13. stoljeća bijahu oblikovani u romaničkom slogu koji se posvuda ispoljavao i u gradu razvijenog svjetovnog i crkvenog graditeljstva, čvrstih privatnih kuća i ukrašenih svetišta. U sredini koja je zarana u djelu majstora Radovana te sitnoslikarskoj opremi knjiga osjetila suvremena stilska strujanja zastalno su oni pratili tankočudna posezanja ukusa zrelog srednjeg vijeka. Neke zlatne i srebrne predmete spominju arhivski spisi toga vremena koje ću navesti, a doznaje se i za nekoliko zlatara koji su živjeli tijekom 13. i 14. stoljeća u Trogiru, nastavljajući rad hrvatskih ranosrednjovjekovnih majstora.

U drugoj polovici 13. stoljeća, otkad su prvi arhivski spisi o građanima i njihovu životu sačuvani, spominje se nekoliko zlatara. Tu je Radovan, koji je imao obitelj pa i sina hrvatskog imena Dobrogost; zatim Sabe, čija je žena imala kuću na uglednom mjestu kraj Kneževe palače, a posjedovao je i vinograde. Osim Careçona Stanena, navode se još Radoslav i Nikola koji je imao vlastitu kuću i čija žena je nosila narodno ime Dragekina.

U toku 14. stoljeća spominju se u Trogiru Anđeo, koji je imao obitelj i ženu Stanu, također Bogdan, Çannes, Slovan i Baçan koji se bijaše nastanio u Trogiru iz Zadra.¹

¹ Sve dosad gore navedene zlatare spominju arhivski spisi koje je objavio M. Barada, u Trogirski spomenici, dio I, sv. I, Zagreb 1948. i dio I, sv. II, Zagreb 1950. Iz Baradinova neobjavljenog rukopisa Trogirski spomenici dio II. naveo sam zlatare prve polovice 14. st. po ovim skraćenim navodima.

Rukopis sv. I, 30. IV. 1311. *Domini consules preceperant Selui primicerij quod cras per totam diem det Çanni orifici unum mantellum sub pena quarti et appartare si est devastatus...*, str. 263.

Rukopis sv. II, 17. VIII. 1312. *Dicti consules statuerunt terminum III dierum uxori Bogudani aurifici quod veniret cum suo advocato de iure Bertane...*, str. 283.

19. X. 1312. *Stana uxor Angeli aurifici promisit se principaliter obligavit dare unum par cercillorum de una pesa et dimidia boni auri Sore Amblaxij sub pena quarti valoris hinc ad unum mensem...*, str. 299.

Prosjeđujući rad svojih marljivih romaničkih i ranogotičkih zlatara 13. i 14. stoljeća gradski su zlatari 15. i 16. stoljeća kovali srebrne pozlaćene obredne i svjetovne umjetnine za crkve i samostane, bratovštine, za građanske i seoske obitelji Trogira i okolice. Tim svojim radom oni se uklapaju u brojnu umjetničku radinost kasnogotičkih i renesansnih majstora graditelja i kipara, slikara i rezbara i zaokružuju cjelovitu sliku likovnog života u tom gradu, pokazuju istančanost njegove kulture,² a ujedno i blagostanja koje je u gradu ojačalo koliko je moglo prema ondašnjim privrednim prilikama. Iz tog istančanog umijeća otkriva se i kulturna razina Trogirana 15. i 16. stoljeća dokazana i potvrđena bezbrojnim spomenicima građevinsko-kiparskog, rezbarskog i slikarskog umijeća.

Dok se o tim spomenicima, njihovim oznakama i važnosti često pisalo, zlatarski umjetnički obrt bio je nedostatnije obrađivan. Poznato nam je nekoliko istaknutih umjetnina zlatarstva uvezenih u tu kulturnu sredinu iz 15. stoljeća,³ ali mnogim radovima, za koje mogu pretpostavljati i smatrati da su djelo domaćih majstora, naseljenih i rođenih u Trogiru, nije se svraćala pažnja. Oni se međusobno povezuju sličnom likovnom vrsnoćom, izrazom a i motivima koje ponavljaju.

9. V. 1320. *Domini consules preceperunt ac dixerunt uxori Goisce ad III dies solvat Bačan aurifici de Jadra XV solidos ven. par. sub pena quarti*, str. 397.

3. XII. 1330. *citatus Sclovanus aurifex ad petitionem Raddie Mathey per T. riarium*, st. 418.

Prema Baradinom rukopisu te zlatare spominje i nabraja N. Bezić, Prilog poznavanju riznice trogirске katedrale. Fiskovićev zbornik, I Split 1980, str. 408. Tiskarsku pogrešku Jarša treba ispraviti u ime Jurša. 3. I. 1348. *Dictus dominus miles precepit Jurse aurifici...* Trogirski spisi su I, Historijski arhiv u Zadru (odsada skraćeno TS I, HAZ); I. Fisković, Gotička kultura Trogira, *Mogućnosti*, XXVII/10/11, Split 1980, 1062.

² I. Fisković, o. c. (1), 1037—1065; I. Babić, *Renesansa u Trogiru*, *Domesti*, XV/11, Rijeka.

³ Spomenut ću pozlaćenu gotičku krunu u franjevačkom samostanu na Čiovu, koju sam pribrojio rukotvorinama anžuviskog doba u Dalmaciji (C. Fisković, Mjedeni pladnjevi 15—17. stoljeća u Hrvatskoj, *Starohrvatska prosvjeta*, III serija, sv. 12, Zagreb 1982, 87), križ papinske zlatarske radionice i vrč u riznici stolne crkve, koji J. G. Jackson smatra njemačkim radom. Anžuvisko porijeklo spomenutih kruna u nas potvrđuje i medalja Frana Laurane iz 1461. godine: G. F. Hill, *Corpus of Italian Medals*, fig. 57 — s portretnim prikazom istom krunom ovjenčane kraljice Sicilije Jeane de Alaval. I u rimskom Museo del Palazzo Venezia izložena je kruna »dedicata alla Madonna di Acuto« istovjetne izradbe od srebra i pozlaćenog rama s poludraguljima, a označena kao djelo napuljske radionice 14. stoljeća. Za krunu s anžuviskim ljljanim usporedi i K. Stejshal, *European Art in the 14th Century*, Prag 1978, 83. U svojoj šestoj bilježnici rukopisa u Republičkom Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu M. Sabljarić je nacrtao krunu koja ima anžuviske ljljane i drago kamenje rubin, zafir, tijazit, emalje i bisere, a našao je u riznici stolne crkve u gradu Rabu. Uz oznaku tih ukrasa napisao je: »Kruna zlatna na glavi sv. Kristofora poklonila Elizab. Kraljica ugarska prosto dielo, rubin bledocrljen od neiskazane ciene?«. Na istoj stranici ucrtao je i križić i napisao »Križić od Kralja od Neapoli vidi *Farlatti* tom V. de *Ecceles. Arbens*«, označio mu mjere 10 cm i nadodao »u sriedi križa caklo pod njim reliquia od zlata«.

Sve to daje do znanja da su pozlaćene krune otmjene izrade a anžuviskog tipa bile česte među istančanijim proizvodima umjetničkog obrta gotičkog doba na našoj obali. O Anžuvcima u Trogiru pisao je I. Babić.

Nastojat ću stoga da ih prikažem i da nabrojim neke uočene zlatare koji su u toku 15. i 16. stoljeća bili tu zavičajni ili nastanjeni, ali su odlazili raditi i u susjedne primorske gradove. Spomenut ću i neke gotove proizvode, ponajviše one koje posjedovahu građani, srebrne predmete i nakit navađan u arhivskim spisima i popisima pokretnina. Ti su navodi tim dragocjeniji pošto mnoga srodna blaga nestadoše uslijed dioba, rasipanja i različitih udesa kojima bijaše izložena imovina starih obitelji. Posebnu pažnju poklanjam umjetninama sačuvanim u dvama samostanima dominikanskog reda, onog sv. Križa na Čiovu⁴ u neposrednoj okolici koji bijaše prisno povezan s gradom, i onog sv. Dominika u samoj gradskoj jezgri, te nekima okupljenim u riznici stolne crkve. Iako se za te obredne predmete ne može još točno odrediti porijeklo, niti im imenovati majstore, ipak se zbog njihove osrednje vrsnoće može naslutiti da su plod djelatnosti domaćih majstora. U svemu se, dakle, iz samih arhivskih podataka povezanih sa spomeničkom baštinom na mjestu može spoznati složeno zrenje kulture maloga Trogira od srednjeg k novome vijeku. Iste ili barem vrlo slične pojave obilježavaju njegov život u tim davnim stoljećima, pa nam je osim osnovnog uzlaza razvoja važno uočiti da su majstori umjetničkih radionica trajno igrali svoju ulogu u društvenom životu čitave sredine, a da povezano s time postojale među građanstvom potražnja za likovno usavršavanjem predmetima od skupocjenih kovina. Zajedno su, dakle, svi ti podaci važni za uočavanje unutarnje stanovite otmjenosti građanskih običaja i navika, te za višestruko okretanje k likovnom stvaralaštvu i umjetničkom oplemenjivanju zastalno ne baš raskošne niti uvijek sretne svakodnevice. S takvim prilikama zlatarski obrt je i u ovome srednjodalmatinskom gradu živih i vrijednih kulturno-umjetničkih predaja značio prilog više određivanju njegovih posebnosti. One nam se predočuju po pukim ulomcima spoznaja o nekadašnjim nastojanjima žena i djevojačka za urešavanjem nakitom, o mogućnostima plemića i bogataša da nabavljaju vrijedne dragokovinske predmete, ali i posezanju srednjih slojeva da ih dostignu u bogatstvu. Konačno važno je uočiti kako je zlatom i srebrom rasla slava crkve, s koliko se najjastančanijih izradba okivalo svetačke moći kao najveće dragocjenosti gradske zajednice da se shvate pomodni običaji i stremljenja ukusa povijesnog doba. Na taj način i odomaćivanje većeg broja zlatara u Trogiru, njihovi učestali doticaji s drugim srodnim proizvodnim središtima, uz odgoj mladih naraštaja, dobiva svoje puno opravdanje.

U prvoj polovici za umjetnički rad vrlo plodnog 15. stoljeća sreća se u gradu nekoliko zlatara. Spominjan je često Andrija Vukoslavić,⁵ čija se radinost proteže do druge polovice toga stoljeća. Godine 1429. bijahu Vladislav, Stjepan i Toma — začlanjeni kao bratimi u moćnu i uglednu bratovštinu sv. Duha,⁶ jer u gradu ne bijaše osnovana posebna bra-

⁴ C. Fisković, *Drvena gotička skulptura u Trogiru*, Zagreb 1942, 123.

⁵ 23. V. 1448. Andrea Vucoslavich auriffice de Tragurio. T. S. sv. II, HAZ (Trogirski spisi. Historijski arhiv, Zadar).

⁶ C. Fisković, *Neobjavljeno djelo Blaža Jurjeva u Stonu, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 13, Split 1961, 123. O bratovštini sv. Duha, kojoj je crkva bezobzirno srušena, vidi I. Strohal, *Bratstva (bratovštine) u starom Trogiru*, *Rad JAZU*, 20, Zagreb 1914.

tovština zlatara. Iako je Stjepan spominjan 1409.⁷ kao stanovnik a ne građanin Trogira, postao je 1432. kao kasnije Ladislav i Toma časnik — oficial te bratovštine.⁸ Stjepan se vjerojatno bio iz Splita uselio u Trogir,⁹ gdje je s Petrom Nikolinom iz Kotora izradio 1410. kip sv. Ivana za stolnu crkvu.¹⁰ Iz daleke Njemačke stigao je Bulfard, pa ga nazivahu Teutonik.¹¹ On uostalom ne bijaše rijetki obrtnik hoji je iz sjeverne i srednje Evrope stigao u Dalmaciju jer ih je bilo takvih u 15. i 16. stoljeću nekoliko. A u skladu s trajno živom likovnom razvijenom razmjenom dalmatinskih gradova u Trogiru se naselio Juraj Ljubavčić,¹² boraveći neko vrijeme i u Splitu gdje je primio na zlatarski nauk Dragišu Vukšića iz poljičke Žrnovnice.¹³ Time se on uklopio u uvriježene običaje dolaženja mladića iz bližih zagorskih sela i daljeg zaleđa u primorske gradove radi učenja zanata, temeljem su čega u tim kulturnijim i privredno moćnijim sredinama stjecali povoljniji društveni položaj pa je tih slučajeva bilo sve više i više.¹⁴ U Trogiru je radio i Časlav, sin pokojnog Jurja,¹⁵ Ivan Rusičić,¹⁶ Stjepan i Lancislav.¹⁷ Vjerojatno je to onaj Ladislav koji je za riznicu trogirske stolne crkve bio skovao lijepi i veliki križ čija se ljepota spominje 1517. godine u popisu umjetnina te crkve, pa se njegova majstora pamti i nakon njegove smrti.¹⁸ Uz zapis da taj križ bijaše lijep, zabilježeno je da je okičen *cum diadematis in capita ... cum quadam diademate quod remansit in fragmentis*, što znači da bijaše ukrašen dragim kamenjem. Te riječi su međutim u popisu prekrizene,¹⁹ što znači da to kamenje bijaše otpalo i oštećeno, pa ih je savjesni popisivač zaveo, a zatim brisao. Sada ga u riznici nema, zamijenio ga je barokni križ,²⁰ Laclav je bio i onaj zlatar koji je radio sa slikarom Blažom Jurjevim 1436. godine. Pretpostavlja se da je iz Češke.^{20a}

U prvoj polovici tog stoljeća tu je radio Mlečić Mafeo i Splićanin Vlatko Petković,²¹ a pri popisu imovine u ostavštini Nikole sina Marka

⁷ 1409. *Stipan aurifex*, T S, III. HAZ (v. bilj. 9).

⁸ C. Fisković, o. c. (6), 125, 126.

⁹ 28. VIII. 1413. *Stephanus aurifex habitator Tragurij*. TS I, HAZ.

¹⁰ C. Fisković, *Zadarski srednjovjekovni majstori*, Split 1959, 126.

¹¹ 6. I. 1417... *magister Bulfardus theotonicus*, Bilježnički spisi Trogira, HAZ.

¹² 13. V. 1436... *et magistro Georgio Liubacich aurefice de Tragurio testibus*, T S. bilježnika Fr. de Viviano, sv. LXVIII, HAZ.

¹³ C. Fisković *Umjetnost i umjetnički obrt XV—XVI. stoljeća u Splitu*, Zbornik Marka Marulića, Zagreb 1950, 151.

¹⁴ C. Fisković, *Dubrovački zlatari od XIII do XVII stoljeća*, *Starohrvatska prosvjeta*, III s., sv. 1, Zagreb 1949.

¹⁵ 10. III. 1439 ... *magister Zaslavo q. Georgii aurifici* ... TS, bilježnički spisi V, HAZ.

¹⁶ 4. VI. 1447. *Magister Johanes Russicich aurifex* ... TS, bilježnički spisi V, HAZ.

¹⁷ 7. XII. 1470. TS II, HAZ.

¹⁸ C. Fisković, o. c. (10), 200.

¹⁹ 12. III. 1517. *Popis predmeta trogirske stolne crkve*, TS III, HAZ.

²⁰ C. Fisković o. c. (10).

^{20a} K. Prijatelj, *Slikar Blaž Jurjev*, Zagreb 1965; I. Fisković, o. c. (1), 1062.

²¹ 5. XI. 1436... *et magistro Mapheo aurifice de Venetiis testes*, T. S. LXVI, HAZ; C. Fisković, o. c. 14, 149; 19. III. 1446 ... *magister Vlatcus Petcovich aurifex de Spaletto* ... Bilježnički spisi, T S, HAZ.

Scuto 22. prosinca 1449. godine spominju se zlatari Toma Radoslavov, pokojni Nikola Marković i Tomas.²² Toma je vjerojatno bio ugledan i pouzdan majstor, pa je zbog toga s trojicom općinskih poslanika bio upućen u Mletke duždu da traži uvađanje nekih novih odredaba u korist pučana. U svojim traženjima trojica izabраниh predstavnika donjeg staleža uspjeli su, pa se razabire i Tomina sposobnost i zalaganje u korist grada.²³ Vjerojatno bijaše to onaj Toma koji se sreća i u Splitu,²⁴ dok se u Trogiru početkom 15. stoljeća javio Zadrani Petar Nikolin Rankolin.²⁵

U drugoj polovici tog stoljeća djeluje Ivan Rustić, sin pokojnog Mate, koji u oporuci 1472. godine spominje svoj stan i zemlje²⁶ koje je poput mnogih drugih zlatara posjedovao. Istovremeno ovdje boravljahu majstori Juraj²⁷ i Ivan Andrijin de Chorono koji se bio uselio u Trogir, pa odatle otišao u susjedni Šibenik, gdje se 1477. godine udružio sa zlatarom Petrom Matijevim uz uobičajeni uvjet da dobit od zajedničkog rada dijele pravično, u čemu je imao udio i Andrijin učenik Ivan.²⁸

Nadalje se često spominje poznati zlatarski majstor Mate Pomenić.²⁹ On se 1453. godine sreća u svom zavičaju Trogiru³⁰ gdje je živio i isticao se svojim radom, ali je ipak potražio likovno nezasićeniji susjedni Šibenik, u kojem je tada bujalo umjetničko stvaralaštvo. Iako je u tom gradu tada bilo zaposleno nekoliko zlatara, on se spominje 1443. i 1447. godine.³¹ U svibnju iduće 1448. još ne bijaše stekao građansko pravo i nazivaju ga samo *habitor*, stanovnik Šibenika. Tada se obvezao Grguru Smiloviću, sucu tamošnje bratovštine sv. Ivana od Brda, da će skovati srebrni pozlaćeni križ jednake veličine i vrsnoće kao križ bra-

²² Oporuke bilježnika Frana de Viviano, T. S. sv. III, HAZ.

²³ P. Andreis, Povijest grada Trogira, I. Split 1977, 177. Tu piše Zlatar s velikim slovom, pod sumnjom da je to prezime, međutim to je oznaka njegova zanata.

²⁴ C. Fisković, o. c. (13), 151.

²⁵ C. Fisković, o. c. (10), 121.

²⁶ *Testamentum magistri Joannis g. Matthei Rustich aurificis civis et habitatoris Tragurij ...* TS, IX, HAZ.

²⁷ 5. III. 1974 ... *M^o Zorsi aurifice ...* TS III, HAZ.

²⁸ 9. III. 1477. *Magister Petrus Matei aurifex ex una et magister Johannes filius magistri Andree aurificis de chrono nunc habitator Tragurij sotii posuerunt se ad invicem bona fede et sine fraude laborare. Totum illud quod intra societatem lucrati fuerint dividere debeant per medietatem. Item voluerunt declarare quod discipulus qui est penes magistri Johanne sit obligatus dictis partibus attendere.* Bilježnički spisi Krista pok. Andrije, Šibenski spisi 18, III, HAZ.

²⁹ C. Fisković o. c. (14), 149.

³⁰ 6. X. 1453. ... *Matheum aurificem ...* TS II, HAZ.

³¹ 27. VIII. 1443. *Ibique Gregorius dictus Sgobica ordinavit procuratorem magistrum Matheum Pomenich aurificem de Tragurio ad petendum libras octo ...*

Bilježnički spisi Petra Tirrenis. Šibenski spisi 6/5, HAZ.

4. VI. 1447. ... *magister Matheus Pomenich aurifex de Tragurio habitator Sibeni ...* TS, Bilježnički spisi, HAZ.

O Pomeniću vidi i N. Bezić, Majstori od IX do XIX stoljeća u Dalmaciji, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 15, Split 1963, 312. Tu je navedena dosadašnja literatura o njemu.

toštine šibenskog bratstva sv. Duha.³² S prednje njegove strane imao je skovati rassetog Krista u visokom reljefu i uz njega uobičajene likove sv. Ivana Evanđelista i Marije, a na njegovu vrhu pelikana — znamen Kristove žrtve na križu, odnosno euharistijskog otajstva, dok će pri dnu križa postaviti Adama nad čijim je grobom, po legendi, bilo usađeno raspelo, koje kaplje krvlju vrh Adamove lubanje. Sa stražnje strane križa Pomenić se obvezao skovati lik Ivana Krstitelja, što nije bilo uobičajeno, a u plitkom reljefu na krakovima inače učestale polulikove evanđelista. Križ je, dakle, bio zamišljen u uvriježenom izgledu ondašnjih raspela koji čine posebnu skupinu umjetničkog izraza u kasnogotičkom slogu. Takvo postavljanje uzora po kojem je imao biti skovan, to više je uvjetovalo da se izrađuju, traženjem naručitelja i darovatelja stilski slična djela. Pomenić se, međutim, nije obvezao da će na stražnjoj strani križa skovati Gospu, lik koji se obično tu postavlja, pa ga u tom podrobno sklopljenom ugovoru ne ističe. Sudac bratovštine Grgur Smilović, kao naručitelj, obvezao se da će zlataru dati srebro a i zlato za pozlatu križa, pa i sve ostalo. Majstor je morao vlastoručno bilježiti u posebnu bilježnicu sve primitke i trošak uopće, čim se mogao na završetku djela provjeriti njegov posao. Trebao je čim prije dovršiti rad, iako rok ne bijaše određen, u čemu se vidi barem donekle dana sloboda majstoru. Smilović mu je imao na kraju posla isplatiti dvadeset i dva solda za svaku unču skovanog srebra, računajući tu uobičajenu kuglu pri dnu i držak. To znači da je imao oblikovati križ sa završnom kuglom na šupljem dršku za natakanje na koplje barjaka. Pomenić je sve u cjelini izradio i bio, prema zavedenoj bilješci na kraju isplaćen.³³ Bratovština očito bijaše zadovoljna izvedbom po kojoj se Mate Pomenić proćuo te je dosta tražen izrađivao i druge umjetnine.

Tako je skovao kalež i prsten za zlatara Stjepana, koji je vjerojatno bio prezaузet drugim poslom, a kod kojega je Mate bio unajmio radionicu za svoj posao i kuću za petogodišnje stanovanje.³⁴ Taj Trogiranin se, dakle, bijaše nastanio u Šibeniku gdje ga se sreća kao slučajnog svjedoka i 1475. godine.³⁵ Bijaše vješt, kako se vidi iz narudžbe spomenutog raspela, da kuje i ljudske, odnosno svetačke likove, pa

³² V. Molè, *Urkunden und regesten zur Geschichte der dalmatinischen Kunst aus dem Notariatsarchiv von Sebenico, Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der KK Zentral Kommission für Denkmalpflege*, Band VI, Wien 1912, 149.

³³ *Ibid.*

³⁴ 7. IX. 1463. ... *filiarum olim magistri Stephani quondam Johannis aurificis qui dicebatur obiisse ab intestato... et expensis factis in apotheca ipsius tutorie quam conduxerat magister Mattheus Pomenich aurifex... et de libris 1 soldos 12 pro solutis dicto magistro Matheo pro aurando unum par circellorum et de soldis duodecim pro factura unius calicis et de soldis duodecim pro factura unius anuli a bulla et de soldis 15 pro uno quarto argenti empto. Esse etiam debitorem Bartholeum quondam Johannis Sporcich tutorem de libris octoginta quattuor, soldis 13 pro affictu apotece ipsius tutorie quam tenuit magister Matheus Pomenich per annos 5 et de libris 49 pro affictu domus quam tenuit idem magister...*

Bilježnički spisi K. Vitalis, Šibenski spisi 7/3, HAZ.

³⁵ 26. VII. 1475. ... *presentibus magistro Matheo Pomenich aurifice...* Bilježnički spisi Krista pok. Andrije. Šibenski spisi, 18, III, HAZ.

mu je šibenski kanonik Mihovil Ostričić naručio, kako to veli u svojoj oporuci 3. siječnja 1479. *imaginem* sv. Nikole i platio mu za to dio svote.³⁶ Bijaše li to reljef ili kip riječ *imago*, točno ne otkriva, ali svakako prikazivaše lik zaštitnika pomoraca. U ožujku 1477. Mate je obećao Jakovu Naplaviću, zastupniku šibenske crkve sv. Marije de Castro, koji bijaše ugledna ličnost, pa je 1478. godine bio i nastojnik lazareta, da će mu skovati srebrni pozlaćeni kadionik, i to ljepši od onog malog u stolnoj crkvi šibenskoj, koji je prije imao načiniti splitski zlatar Andrija, pa je on od toga odustao.³⁷

O Trogiraninu Mati Pomeniću se, dakle, doznaje da je kovao različite crkvene umjetnine, križeve, reljefne likove ili kipove, što su uostalom radili i još neki zlatari, ali o njemu izričito to potvrđuje arhivski dokumenti. Po iscrpnosti podataka, značaju narudžbe i osebujnoj djelatnosti on se ubraja među naše znatnije stare majstore primijenjene umjetnosti na hrvatskoj obali, pa posredno dokazuje višu razinu stvaralaštva ondašnjeg obrta u zavičajnom mu Trogiru.

Iako su renesansne zlatarske umjetnine u tom srednjovjekovnom gradu vrlo rijetko sačuvane, sreća se u općinskom životu 16. stoljeća nekoliko zlatara. Tu su majstori Šimun,³⁸ Marin Jurjev,³⁹ koji je u prvom desetljeću bio *capitaneus campi*, vjerojatno glavar nad poljima, možda poljarima.⁴⁰ On je 1514. prodao plemiću Franu Petru Stafiliću srebrom okovan pojas *fulcitum argento*.⁴¹ Tu su Nikola,⁴² Marin Maslinović,⁴³ Marko Masla,⁴⁴ Jakov Grubačić,⁴⁵ Jerolim Kovačić,⁴⁶ a spominje se i Šimun koji je odlazio u Mletke.⁴⁷ Tamo je među brojnim zlatarima dulje godina radio Jakov Anzelato izučivši vjerojatno i zanat, jer je prema vlastitoj izjavi bio otišao kao devetogodišnji dječak u Mletke i ondje se bavio zlatarstvom otprilike trideset godina, te se 1529. go-

³⁶ 3. I. 1479. *Testamentum Michaelis Ostricich canonici... Item confessus fuit se habere penes magistrum Matheum aurificem unciuncium quingue argenti pro faciendo unam imaginem sancti Nicolai et quod in ratione sue mercedis habuit libras sex...* Bilježnički spisi Krista pok. Andrije. Šibenski spisi IV, HAZ.

³⁷ V. Molè, o. c. (32), 154.

³⁸ 20. V. 1542. *...sequestrasse penes magistrum Simeonem aurificem unum anulolum argenti uti de bonis Joannis filii quondam Radicij murlachi habitatoris castri Victuriorum...* TS VII, HAZ.

³⁹ 30. VI. 1520. *... Marinus quondam magistri Georgij aurificis...* TS VII, HAZ.

⁴⁰ 15. VII. 1511. *...contra Marinum q. magistri Georgij...* TS VI, HAZ.

⁴¹ 9. X. 1510. *...Marino filio quondam magistri Georgij aurificis olim capitaneus campi...* TS VI, HAZ.

⁴² 13. X. 1510. *...Marinum aurificem olim capitaneum campi...* Ibid.

⁴³ 3. IX. 1514. TS VI, HAZ.

⁴⁴ 26. XI. 1520. *...Magister Nicolaus aurifex...* TS X, HAZ.

⁴⁵ 30. VI. 1515. *...Marinus aurifex maslinovich de Tragurio...* Historijski arhiv u Splitu, AIS I/17.

⁴⁶ 27. IX. 1511. *...et presentilus magistro Marco Masla aurifice...* TS VI, HAZ.

⁴⁷ 2. VI. 1529. *...magistri Jacobi aurifici Grubacich...* TS VI, HAZ.

⁴⁸ 1540. *...magistrum Hieronimum Covazich aurificem civem Tragurij...* TS VII, HAZ.

⁴⁹ 6. VII. 1533. *...Magdalena uxor Hieronimi Covacich aurificis...* TS VII, HAZ.

⁵⁰ TS III, HAZ.

⁵¹ 5. VII. 1529. *...Io magistro Jacomo anzelato de eta di Anni nove me son partito di questa terra... io stando in Venetia faciendo il mistier mio de orese di continuo per spatio de anni trenta in circha...* TS VI, HAZ.

dine vratio u zavičaj na svoje imanje.⁴⁸ U Trogiru je tada također radio i majstor Mihovil, imajući neke veze sa Splitom.⁴⁹ I njegov sugrađanin Marin boravio je u tom obližnjem gradu,⁵⁰ dok je zlatar Petar stigao u Trogir iz Splita.⁵¹

U Trogiru radi Andrija Šimunov Sirić⁵² i Ivan⁵³ koji nije vjerojatno isti onaj Ivan Nijemac. Tom doseljeniku je u nekom sporu zaplijenjen ogrtač crvene boje,⁵⁴ po čemu bismo mogli pretpostaviti da su takvu odjeću nosili i zlatari, ali to se može samo pretpostavljati, jer o dalmatinskoj nošnji u 16. stoljeću zasad vrlo malo znamo, iako će biti imala kroy gradskih stanovnika Sredozemlja.

U drugoj polovici 16. stoljeća radi u Trogiru nekoliko zlatara. Tu ima radionicu Pavao,⁵⁵ spomenut je nekoliko puta Ivan i žena mu Marija,⁵⁶ što znači da je imao obitelj, Juraj iz Šibenika,⁵⁷ Mihovil i Juraj Sainović pokojnog Nika koji je bio bratim poznate škole topnika sv. Barbare,⁵⁸ osnovane radi jače obrane od susjednih Turaka u 16. stoljeću.⁵⁹

⁴⁸ 27. VIII. 1526. ... *Pro Michaele aurifrice de Tragurio*... Historijski arhiv u Splitu, AIS, I/12.

⁴⁹ 30. VI. 1515. ... *Marinus aurifex Maslinovich de Tragurio*... Historijski arhiv u Splitu, AIS I/17.

⁵¹ 21. IV. 1532. ... *Petrum aurificem spatatensem*... TS XVI, HAZ. 12. II. 1535. ... *Magistro Petro de Spalato aurifici*... TS XII, HAZ.

⁵² 20. IV. 1546. ... *per Andream filiam q. Simonis Sirich*... *Andream q. Symonis aurificis*... TS IX, HAZ.

⁵³ 7. XII. 1528. ... *magistri Joani aurificis*... TS VII, HAZ.

⁵⁴ 30. I. 1542. ... *sequestrasse penes magistrum Joanem aurificem germanicum unum tabbarum panni rubei*... TS VII, HAZ.

⁵⁵ 6. VII. 1553. ... *Paulus aurifex*... TS X, HAZ; 29. IV. 1552. ... *in magazen de Polo orese*... TS IX, HAZ.

⁵⁶ 29. VI. 1551. ... *Maria uxor Joannis aurificis*... TS X, HAZ.

⁵⁷ 31. VIII. 1564. ... *Magister Georgius aurifex de Sibenico*... TS III, HAZ.

⁵⁸ 12. XII. 1565. ... *Zorsi Sainovich orese quondam Nicolo*... TS III, HAZ.

⁵⁹ O bratovštini topnika (Scuola dei bombardieri) u Trogiru malo se zna. Nedavno je inž. Drago Butorac, geodet naišao na prvi list te bratovštine otrgnut s njenog Pravilnika ispisana goticom.

Nos Melchior Michael eques Procurator Sti Marci pro Ser. mo Duc, Do. Venciarum Cap. s generalis Maris:

S hà veduto per vere esperiencie di quanto profito et utile siano le Scolle di Bombardierj che sono sta levate nō solamente nelle città nostre di terraferma ma anco in quelle da mar impero che tenendosi li omeni essercitati et facendosj ognj giorno più esperti vengono poi nelj tempi di bisogno aprestar l'opera loro per la difensione del stato Ser. mo cosj nele forteze come nele armate, et avendo noi percio considerato che nela città dj Traù, locho di grandissima importanzia saria cosa molto giovevole et aproposito per le cose dj sua Serenita che si levase una Scolla. di Bombardierj dellj qualj... — Drugi listovi tog pravilnika, pisanog lijepim gotičkim slovima, nedostaju. Ovaj list je s njega otrgnut vjerojatno zbog naslovne slike sv. Barbare. Naslikana je u uspravnom stavu ogrnuta plaštem kraj vitke kule na mramornom stubištu prekritom sagom, podno kojeg su topovi na lafetama i bačvama baruta. Svetica u crvenoj košulji prikazana je kako blagoslivlje, dva živahna anđelčića lebe u nebu i krune joj glavu. Lišćem islikan okvir i slika istančano su naslikani u slogu manirizma iz sredine 16. stoljeća. Melchior Micheli, prokurator sv. Marka, generalni kapetan mora koji osniva bratovštinu, kako se iz početnog sadržaja pravilnika vidi, spominje se 1555. godine na spomenutoj dužnosti. On i u Splitu 1565. godine potiče organiziranje dobrovoljnih četa (G. Novak, Povijest Splita, III, Split 1978, 1332, 1407). Vjerojatno bi se moglo pretpostaviti da je tih godina potaknuo osnivanje spomenute bratovštine u Trogiru.

On se spominje i pod prezimenom Saineo,⁶⁰ što pokazuje izrazito srednjodalmatinsko preoblikovanje prezimena, često i na našim otocima. On je 1578. godine primio na nauk Nikolu Jakšića iz Šibenika i sklopio ugovor s Nikolininim bratom redovnikom Matom Jakšićem da će ga učiti zlatarstvu, primiti ga na stan i hranu za šest godina uz obvezu da mu redovnik plaća za sve to godišnje deset dukata.⁶¹ Krajem 16. stoljeća spominje se u Trogiru i zlatar Desiderij Polini.⁶²

Većina trogirskih zlatara, koje sam naveo uglavnom prema arhivskim dokumentima, kako se vidi, domaćeg je porijekla. To više je šteta da se njihova djela ni radovi nisu u svojoj množini sačuvali. Mnogi su, osobito u doba baroka, koji je nametao svoje oblike, u crkvama uništeni, jednako kao starinske slike i žrtvenici, ili preliveni u onda suvremene oblike, kako se to doznaje i iz odredbe trogirskog biskupa Josipa Caccia 1736. godine.⁶³ Mnogi su propali u nehaju i uklonjeni su

⁶⁰ 4. VI. 1572. ... *Magistro Georgio Saineo aurifice* ... TS XI, HAZ.

⁶¹ 7. VIII. 1578. ... *Ibique personaliter constitutus Reverendus dominus frater Mattheus Jaxich de Sibenico cum presentia et consensu Nicolaj eius fratris etatis annorum 16 in circa ut et ad aspectum videri potest se convenit cum magistro Georgio Saineo aurifice in hac civitate Tragurij presente et acceptante in hunc modum videlicet dictus magister Georgius accepavit et acceptat in eius domo et ad eius expensas dictum Nicolaum fratrem dicti Reverendissimi fratris Mathei per annos sex continuos proxime futuros, quem promisit se et promisit pro eius posse docere artem aurificis et in eam ipsam exercitare fideliter et legaliter et eum bene tractare ut homini probo convenit et converso dictus Reverendus frater Matheus promisit dare et solvere ducatos decem singulo anno dicto magistro Georgio tam pro eius mercede quam pro expensis victus dicti Nicolai promittens obligans* ... TS VII, HAZ.

⁶² 28. IX. 1599. ... *magistro Desiderio Polini Aurifice* ... TS X, HAZ.

⁶³ Die dominica 18 novembris 1736 ... 7° Essendo ridotto d'ordine nostro a miglior simetria il coro e levati gl'altari di S. Elena e della Beata Vergine sotto il pulpito, non ardisca qualunque persona ecclesiastica o secolare di far novità, che vaglia a diformare il novo decente stato del coro stesso. Gli obblighi del primo siano trasferiti all'altar del Giubileo e regolata la tabella delle mese; e l'immagine della B. V del secondo donata da signor Gio. Garagnini alla chiesa sia riposta all'altare dell' Anunciata dove pensa il divoto benefattore di rinovare la palla di quell' altare, avendogliene noi accordata a permissione, coll' imagini di S. Francesco di Paola. San Francesco d' Assisi e S. Antonio di Padova, al che siano volentieri concorsi, e per merito del devoti, che ha l'idea di perfezionare con marmo l'altare e perchè la pala presente sta per esser inutile. 8° Siano rimosse dalla chiesa tutte le figure, pale antiche di legno, logorate e diformate da tempo; come pure li quadri sopra le colonne, per essere d'improporzionato ornamento, e riposti nella sagrestia, dove faranno una migliore comparsa e così abbiano da esser levate tutte l'altre cose inutili, dalle quali resta ingombrato il sacro tempio ... 10° Resta interdotta la testa d' argento, sopra la quale v' è il pezzetto di cranio di S. Giovanni per esser d'un disegno indecente e d'una figura molto impropria a rappresentare il Santo prelato, ordinando si col presente decreto che immediatamente se ne procuri uno, che sia di più bel lavoro e di più conspicuo ornamento al sacro altare.

... 12° Le tre statue d'argento rozze per il gesto, per il disegno e per molte altre imperfezioni, rappresentanti S. Lorenzo, S. Gio. Vescovo, e la piccola Imagine della Madonna, siano ridotte alle altre tre figure equali alle tre del Redentore, di S. Giov. Vangelista, e di S. Marco, perchè in tal maniera ebbi il suo vero degno risalto il tesoro di questa cattedrale, solito esporsi nelle solennità principali. Raccomandando al Signor Operario di ridurre con primo respiro a migliori figure le monstruose mani, che s'èpongono con reliquia, restando per ora interdetta l'esposizione delle manaccie istesse.

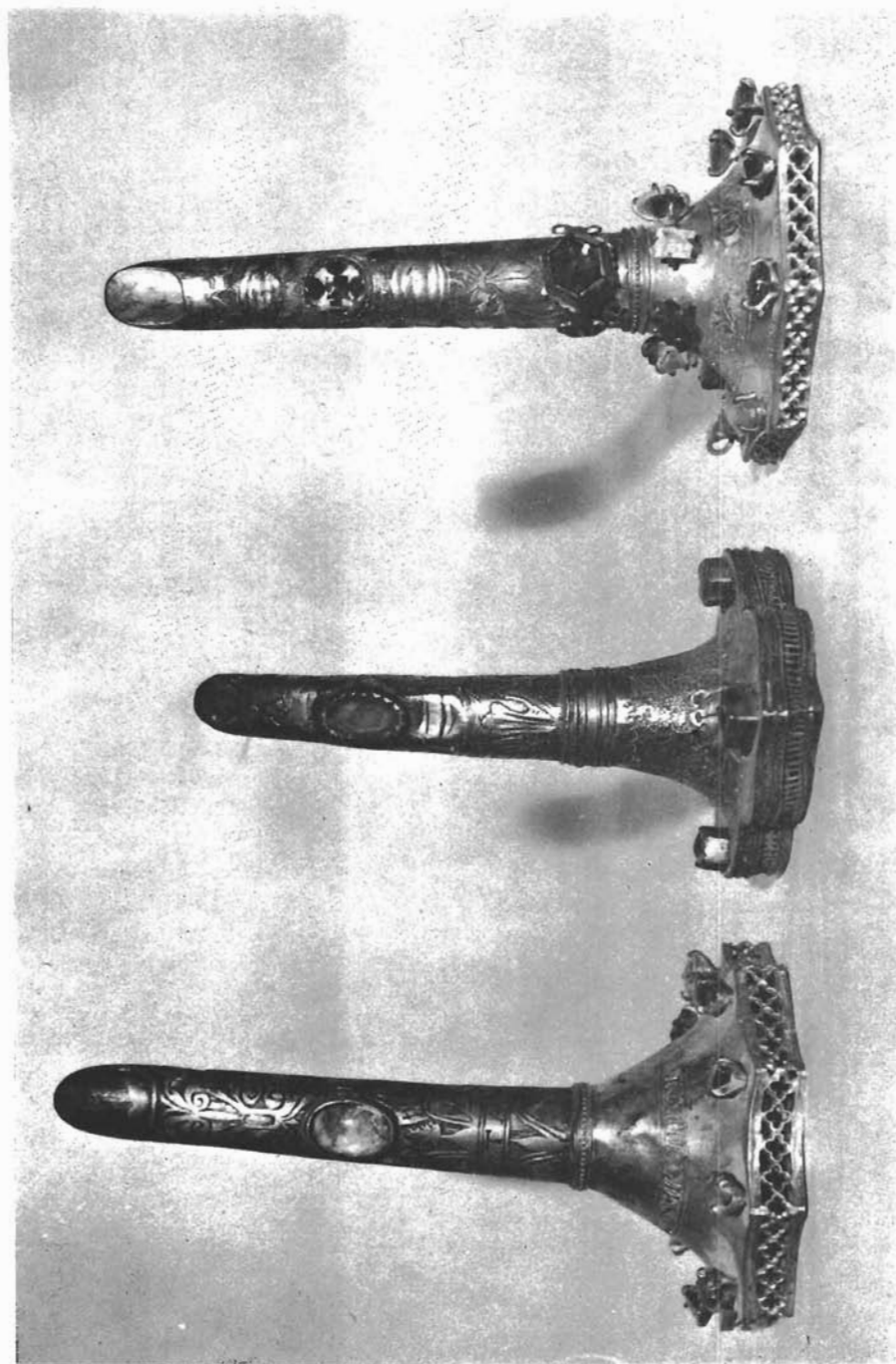
jer postaje trošni za obrede, a zameo se trag i umjetninama koje bijahu u privatnom posjedu. Sama odluka biskupa Caccie jasno odava baroknu zarazu iz prve polovice 18. stoljeća uništavanja starih srednjovjekovnih umjetnina. On izričito i zapovjednim naglaskom naređuje, nakon što je uklonio žrtvenike sv. Jelene i Gospin pod propovjednicom i preuredio korna sjedala, da se nitko od svećenika ni svjetovnjaka ne smije usuditi dirati novi raspored. Naređuje da se Gospina slika, koju je plemić Ivan Garanjin poklonio crkvi, postavi na žrtvenik Gospin na koji će darovatelj obnoviti okvirnu sliku. Na njoj će biti prikazani sv. Franjo od Paole, Franjo ašiški i Franjo padovanski, čim je dotadašnja slika suvišna i uzaludna, to više što će Garanjin dati izraditi novi mramorni žrtvenik. On je doista to i izvršio, dao je izraditi mramornu trpezu, ali je gornji dio žrtvenika izrezbaren u drvu, a u slogu zrele renesanse, ostao i prihvatio novu baroknu sliku s tri spomenuta sveca. Caccia je naredio da se uklone svi stari drveni kipovi i slike koje su izobličene i trošne od vremena i slike koje nisu u skladu s kamenim stupovima, te da ih se sklone u sakristiju gdje će izgledati ljepše. Tražio je da se uklone iz crkve sve suvišne stvari kojima je natrpana. Tim su, dakle, nestale neke umjetnine starijeg vremena i sloga. Među onim kovinskim srebrne i pozlaćene, srebrna glava sv. Ivana koju je Caccia smatrao nedoličnom da prikazuju svetog biskupa i lošom u izvedbi, te da se nju zamijeni novom koja je morala biti, po njegovom mišljenju, ljepša.

Posebno je naredio da se preobliču u nove, tri stara srebrna kipa, onaj sv. Lovre, Ivana trogirskog biskupa i manji Gospin, jer svi bijahu, po njegovom mišljenju, grubi u pokretu i u obliku i uostalom nesavršeno izrađeni. Novi koji su ih imali zamijeniti morahu sličiti već postojećim Krista, evanđelista Ivana i Marka da bi bili doista, kako je Caccia držao, pravi ukras pri izlaganju u glavnim crkvenim svečanostima. Danas se stoga u stolnoj crkvi nalaze noviji srebrni kipovi Gospe, Krista, Ivana evanđelista i sv. Lovre, koje je teško vremenski odrediti zbog neizrazite loše izvedbe.

Caccia je preporučio da se uklone čim prije i zamijene novim ruke sa svetačkim moćima, koje vjerojatno po starom običaju bijahu skovane u pozlaćenom srebru, a on ih je smatrao »nakaznim ručetinama« i zabranio da se izlažu pred vjernicima, kao i spomenute kipove sv. Lovre i sv. Ivana, vjerojatno onaj koji bijahu skovali 1410. godine zlatari Trogiranin Stjepan i Petar Nikolin iz Kotora, kako ovdje spo-

...27° Un riflesso più mature sopra il rigetto delle statue d'argento ci obbliga a regolare il sù accenato nostro ordine, affine di procurare la miglior simetria del tesoro di questa cattedrale. Per tanto sia, e s'intenda interdetta la statua di S. Lorenzo, come pure quella di S. Gio.; attesa la deformità della prima e la frattura della seconda, ordinando che dal metallo di queste due si facci un secondo busto di L. Lorenzo, conforme quello di S. Giovanni, che abbiamo ordinato, dovendosi anche in questo diporre nel petto la sua reliquia. Similmente si farà l'immagine della Beata Vergine a proporzione di quella del Redentore, sperando che il metallo stesso possi bastare per la fatura, e per l'argento dell'una e dell' altro.

Visitatio prima dioecesis illustrissimi ac Reverendissimi Domini D. F. Josephi Caccia episcopi traguriensis etc. Vol. II. Nadbiskupski arhiv u Splitu. Trogirski spisi.

Sl. 1. Srebrni pozlaćeni prsti — moćnici. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 2. Moćnik. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 3. Danijel ugraviran u moćnik. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 4. Moćnik, Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 5. Gospa sa sinom, vrh moćnika. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 6. Znamenje evanđelista na postolju moćnika. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 7. Križ-moćnik. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 8. Ruka-moćnik. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 9. Ruke-moćnici. Dominikanska crkva u Trogiru

C. Fisković, Trogirski zlatari od 13. do 17. stoljeća

Sl. 10. Kalež. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 11. Kopča plašta. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 12. Kopča plašta. Dominikanska crkva u Trogiru

Sl. 13. Kalež. Stolna crkva u Trogiru

Sl. 14. Piksida (čestitčnjak). Stolna crkva u Trogiru

Sl. 15. Lik sv. Lovre preoblikovan u anđela. Stolna crkva u Trogiru

menusmo, očito u kasnogotičkom slogu. Biskup Caccia smatraše da je kip sv. Lovre izobličen, a onaj sv. Ivana koji bijaše oštećen da je teško popraviti. Stoga je tražio da se od njihova srebra skuje novi kip sv. Lovre, dok je kip sv. Ivana već bio naručio. Htio je da se napravi i novi Gospin, vjerujući da će za sve to biti dovoljno srebra od preliivenih starih kipova.

Tako je Caccia svojim pogubnim mišljenjem lišio stolnu crkvu nekih srednjovjekovnih umjetnina koje su zauvijek propale i nama ne preostaje nego da prikazemo one preostale više negoli u stolnoj crkvi sačuvane u dominikanskim crkvama u gradu i susjednom Čiovu, koje su sada okupljene u riznici dominikanskog samostana. One natrpanošću ukrasa koji čak narušava ljepotu obrisa, nevješto izrađenom ukrasnom njegovom vijugavom lozicom, koja pokazuje živost u kovrčanju, ali ne očituje čistoću crta.^{63a} Ipak iskazuju domete i prosjeke domaćeg zlatarskog ukrašavanja pa stoga zaslužuju detaljniji opis.

Prst nekog sveca od pozlaćena srebra (13x9,5 cm) na čijem četverolisnom postolju obrubljenom nizom arkadica na proboku i ukrašenom ugraviranim točkicama i kovrčastim lišćem stoje četiri raznobojna poludragulja. Na uzdignutom prstu vješto su urezani cvjetovi lozice i orlovi raskriljenih i skupljenih krila, u eliptičnoj šupljini su moći (sl. 1/2).

Prst sv. Tome od pozlaćenoga srebra (15,3x8,4 cm). Na deveterostranom postolju s četverolistima na probok na rubu, na prvoj vrpici prikopčao je devet poludragulja i teče natpis gotičkih slova *DIGITUS SANCTI TOME DE AQUINO ORDI P.* Prst je ukrašen prstenom s točkicama, viticama i tablicom na kojoj piše *STA* (sv. Toma Akvinski). U maloj su četverouglastoj šupljini moći (sl. 1/1).

Prst sv. Petra mučenika od pozlaćena srebra (14,7x7,8 cm). Osmerostrano postolje obrubljeno je po stranama nizom četverolista izrađenih na probok, a ukrašeno sa šesnaest poludragulja dvoredno poredanih i okićeno urezanom vijugavom lisicom. Na rubu je natpis *DIGITUM BEATI PETRI MARTIRIS ORDINIS PREDICATORUM.* Prst je okićen urezanom savinutom lozicom koja se oblikuje u dva prstena (sl. 1/3).

Moćnik od pozlaćenog srebra (38,5x14 cm). Na šesterolisnom postolju urezana je lozica sa šest krugova za medaljone koji su nestali, rub je okružen arkadicama na probok. Iz čvora koji ima pet poludragulja niču dva lišćem okružena kraka koji drže četverouglaste ostakljene moćnike u obliku tabernakulića lisnatih krovića. Po sredini se uzdiže nataknut na krune stakleni valjak u kojem je izdužena tablica za moći na kojoj su urezana imena gotičkih slova

<i>IOHE'S</i>	<i>B</i>
<i>BATIS</i>	<i>ANRI</i>
<i>IONA</i>	<i>AOD</i>
<i>PPHA</i>	<i>S</i>
	<i>DANIEL</i>

^{63a} Usporedi s mletačkim: P. Pazzi, *Leoreficerie gotiche e rinascimentali del tesoro della basilica ... dei Frari I*, Venezia 1976.

Vrh završene krune staklenog valjka četverostrana je kupolica na čijim stranama su četiri medaljona na kojima su vješto urezani i usklađeni u zbijene prizore četiri poprsja Ivana Krstitelja s uobičajenom vrpcom koja ima natpis *ECCE AGNV DEI*, Jone u ribi razjapljenih usta između morskih valova i cvijeća, Danijela s natpisom *DANIEL* između četiri lava, te nekog bradatog sveca. Vrh krune se isticke križ razlitalih krakova s raspetim Kristom, natpisom *INRI* i zastavicom u kojoj je križić izveden na proboj (sl. 2, 3).

Moćnik od pozlaćena srebra (47,0x17,0). Na šesterostranom postolju obrubljenom arkadicama na proboj (sl. 4, 5, 6) izrađene su u plitkom reljefu te usavršavane ucrtavanjem pojedinosti znamenja apostola: Markov lav, Ivanov orao, Lukin vol, Matijin anđeo, svi s knjigom. Na dršku s obje strane pričvršćena su četiri svijećnjaka s poludraguljem na vrhu. Uz stakleni valjak su poprsja dva anđela i izdužene fijaslice koje završavaju poludraguljima, a nad valjkom je kupolica laganih udubina vrh koje je kip Gospe s Djetetom. Njezina odjeća ima bogate nabore, pa tim, nagibom i velikom krunom podsjeća na one lijevane sa sjeverne ili srednje Evrope uvezene radove. Na ogoljelom dršku u staklenom valjku zapisana su imena svetaca čijih moći nema:

SCI TOMA APLI
SCI LUCA EVANG
SCA AGATA VIRGO ET M.

Križ od pozlaćenog srebra (54,8x24,5 cm). Drvo okovano i prekriveno srebrnom oplatom ukrašenom lozicama i lišćem filigrana. Na križu su šupljine s deset moći čiji su okviri okićeni lišćem a prikopčano je i trideset poludragulja s obje strane i kuglice vrh razvijениh krakova, od kojih pet nedostaje. Na dršku je kugla prekrivena reljefnim lišćem koja ima udubinu za moći. Po svom slogu križ se čini stariji od ostalih umjetnina, koje ovdje objavljujem; vjerojatno potječe iz prve polovice 15. stoljeća (sl. 7).

Ruka sv. Leona od pozlaćena srebra (37x18,4 cm). Izduženi valjak čije je drvo s kosti podlaktice u šupljini prekriveno srebrnom oplatom, ukrašeno je reljefnom vijugavom lozicom. Pri vrhu je širok prsten s natpisom gotičkih slova *MANVS SCI LEON EPI*. Šesterostrano postolje s nizom arkadica na rubu je ukrašeno reljefnom lozicom. Oplata valjka oštećena je pri otvoru za moći. Šaka ruke nedostaje (sl. 8).

Svetačka ruka od pozlaćena srebra (12,8x31,5 cm). Postolje je zvjezdoliko, obrubljeno nizom križića na proboj i prekrivo reljefnim lišćem i cvijećem s tipičnim pupoljkom, valjak okićen reljefnim lišćem. Na njemu je pričvršćeno devetnaest raznobojnih poludragulja. Četverouglasti otvor za moći ima križ izrađen na proboj. Šaka ima uspravne i zbijene prste (sl. 9/1).

Svetačka ruka od pozlaćena srebra (33,0x14,0). Osmerostrano postolje prekriveno je reljefnom cvjetnom lozicom, s nizom arkadica na okomitom rubu. Valjak je ukrašen reljefnim lišćem na kojemu je pričvršćeno devetnaest raznobojnih poludragulja. Četverookrugli otvor za moći ima križ izveden na proboj. Šaka je rastvorenih prstiju (sl. 9/2).

Kalež od pozlaćena srebra (12,6x22,6 cm). Na šesterostranom postolju iskićenom plosnatim lišćem u arkadicama diže se držak s izbočenim čvorom sa šest medaljona koji nisu ispunjeni. Čaška i dva manja čvora u obliku lopte na dršku nisu gotički i postavljeni su pri popravku u 19. stoljeću (sl. 10).

Osmerostrana kopča od pozlaćena srebra s okruglim staklenim povećalom koje pokriva sličicu Marije sa sinom izvedenu u temperi (9,8x2 cm). Na rubu iskićenom urezanim lišćem je natpis *AVE MARIA. GRACIA. PLENA*. Na stražnjem dijelu su ostaci igle za zakopčavanje na svećeničkom plaštu kojemu je služila. Sličica podsjeća na slikarski krug trogirskog slikara Blaža Jurjeva⁶⁴ i vrlo je vješto i skladno naslikana (sl. 11, 12).

Sve te umjetnine pripadaju 15. stoljeću.

Toj skupini treba pridodati i one radove koji također pokazuju oznake domaće zlatarske škole, a nalaze se u riznici stolne crkve. Iz crkve Karmelske Gospe prenesen je kalež (11,5x20,5 cm) kojemu je postolje šesterostrano s arkadicama na proboj a čvor ukrašen razcvjetalim cvjetovima i lišćem. Na stranama drška zapisano je *JESUS MARIA*. Skovan je u pozlaćenom srebru (sl. 13). Na postolju je urezana naknadno 1677. godina popravka.

Još jedan kalež (22x11 cm) sa šesterostranim zvjezdastim postoljem na kojemu je reljefno cvijeće izdužena tipičnog tučka, koji se javlja i u dalmatinskom kiparskom ukrasu 15. stoljeća, i tri medaljona s pojedinim slovom Kristova monograma »yhs.« Na čvoru drška je šest cvjetova koji su ispunjeni emaljom koji se, dakle, i u Trogiru umetao u 15. stoljeću u pozlaćeno srebro.

Piksida (11x19 cm) osmerokraka postolja je iskićena cvijetnom lozicom i cvijećem s emaljima. Vrh staklene zdjele dvostruko raspelo na melonu koji je kao i piksida od pozlaćena srebra (sl. 14).

Srebrni anđeo, koji nosi ruku sv. Ivana u kutiji rokokoko, skovan je od starijeg gotičkog kipa sv. Lovre, odjevena u đakonsku odjeću tako da su mu ruke i glava kidane i preobličene, a krila nadodana. Od gotičkog kipa ostalo je, dakle, samo truplo u đakonskoj odjeći i zvjezdoliko postolje kojemu su šiljci (sl. 15) otkinuti (55x22 cm). To je, dakle, jedan od primjera kako se u čednim privrednim prilikama i kojom se smjelošću i bezobzirnošću preinačivahu srebrne tvorevine da se uštedi na skupocjenoj građi. Pa ipak ova skulptura ostaje vrijedan dokaz figuralnog oblikovanja domaćih majstora zlatara.

Poznati su popisi obrednih predmeta riznice trogirске stolne crkve iz 16. i 18. stoljeća, iz kojih se očituje bogatstvo i raznolikost, a može se naslutiti i raskoš pojedinih umjetnina.⁶⁵ Vjerojatno su mnoge od njih, osobito one starije, od tih popisa predstavljale djela domaćih zlatara. Može se nabrojiti i nekoliko srebrnih i zlatnih predmeta zabilježenih u privatnom posjedu kod pojedinaca. Neki od njih bijahu ukrašeni poludraguljima ili izvedeni u tkanini protkanoj zlatnom žicom i srebrnim kovinskim ukrasima. Ti predmeti se sasvim slučajno

⁶⁴ I. Fisković, o. c. (1), 1064.

⁶⁵ N. Bezić, o. c. (1), Fiskovićev zbornik, 405; C. Fisković, Opis trogirске katedrale iz XVIII. stoljeća, Split 1940.

spominju u starim spisima, ponajviše pri sporovima i zalozima, pa je očito da im se brojnost ne može sasvim sagledati, ali nema sumnje o njihovoj raznolikosti u posjedu mnogih građana.

Vjerojatno su ih ponajviše kovali domaći obrtnici, ali se ne može isključiti da su ih izrađivali ostali dalmatinski pa i strani majstori od kojih su ih Trogirani mogli nabavljati u susjednim ili čak stranim gradovima. Naravno lakša, a možda i jeftinija bijaše ovdašnja mjesna nabavka. U toku 13. stoljeća spominje se često vjenčano i ostalo prstenje, zlatno i srebrno, zlatni prsteni s dragim kamenjem i biserom, zlatne naušnice, srebrna kolajna s kristalnim ukrasima, pozlaćene krunice, srebrne torbice i ostalo.

I u 14. stoljeću Trogirani posjedovahu zlatno prstenje sa zefirom, srebrne pozlaćene pojase, pozlaćene vrčeve, noževe sa srebrnom drškicom i opremnikom i srebrne boce, a u 15. stoljeću imaju i rupce protkane zlatnom žicom na posebni, trogirski, način.

U toku 16. stoljeća nalazi se u Trogiru srebrnih pojasa, kožnatih s čak četrdeset srebrnih ukrasa i baršunastih sa srebrnim i pozlaćenim ukrasima, kolajna s biserima, prstenja s karneolom i biserom, srebrnih kopča za cipele, srebrnih krunica i onih jantarskih sa srebrnim zrnima, peružinama i srebrnim križićima, srebrnih rukava s pozlaćenim dugmetima, odjeće sa srebrnim ukrasima na prsima izrađene na posebni trogirski način, svilenih rubaca protkanih zlatnom žicom. Među posuđem spominju se srebrni vrčevi, solnice, žlice i viljuške pa čak i čačkalica. I u obiteljima se nalazi srebrni *Agnus Dei*. Postoje i zlatni prsteni pečatnjaci s grbom pa je i neki član bogate obitelji Cipiko skovao jednog sa svojim grbom. Plemić Nikola Andreis isticao se svojom srebrnarijom koja je brojila mnogo predmeta očito umjetnički skovanih.⁶⁶

⁶⁶ 4. XI. 1266. ... *anulus argenteus*... VIII. 1266. ... *anulus aureus cum lapide* ... *anulus aureus sine lapide*... 31. VIII. 1266. ... *Uno paria cercellorum argenti unum anulum argenteum*... 5. IV. 1272. ... *anulus cum perla*... 23. VII. 1281. ... *coclirra, I argenti*... 18. II. 1282. ... *VII paria cercelli auri*... *unam coronam argenti super enauratam, duo paria cepelli argenti*... M. Barada, Trogirski spomenici, dio II, sv. 1, Zagreb 1951, 21, 5, 4, 73, 120, 185. 14. VII. 1272. ... *unum par catenularum de argento cum cristallis, unam pungulinam* ... *omnes de argento*... M. Barada, o. c., dio I, sv. I, Zagreb 1948. 27. XI. 1311. ... *anulum auri cum zaffiro*... 30. IV. 1311. ... *unam suam cupam indoratum*...; 30. IV. 1313. ... *unum cultellum cum guasina argentea*; 5. II. 1313. ... *quod anulum fuit argenti supranauratum (!)*...; 5. II. 1313. ... *cultellum acutum cum fornimento argenteo*...; 20. XI. 1312. ... *unum flasconeum argenti*...; 11. X. 1311. ... *anulum auri et non rami*...; 9. XI. 1316. ... *centura que erat de argento inaurato uxori dicti Marini*...; M. Barada, Trogirski spomenici, dio II. Neobjavljeni rukopis predan Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, str. 50, 264, 388, 340, 341, 320, 47, 122. U pohrani kod prof. Marijane Gušić. 24. III. 1452. ... *un altro fazoletto d'oro e de seda ala tragurina*... Trogirski spisi, sv. II; TS, HAZ, stranice nisu označene jer su neredovite! 13. VII. 1518. ... *unus annullus cum arma Cipica*... sv. VII, TS, HAZ. 13. VII. 1538. ... *una centura fornida d'ariento*... sv. VII, TS, HAZ. [*Iz popisa stvari Stane Bilgaroneo (?)*.]

11. I. 1546. Ivan Nikole de Andreis ... *havendo aquistato la apulentissima arzenaria*... Sv. VII, TS, HAZ.

1. XII. 1568. ... *uno paro de pater nostri de ambra zalla con li suoi tondini d'ariento* ... *Item un altro paro de paternostri d'ariento lavoradi alle perosine*

Koliko su pak plemićke obitelji imale zlatnog i srebrnog nakita, posuda i ostalih predmeta u tim dragocjenim kovinama pokazuje opširni popis pokretnine plemića Ivana Statilića iz kojeg sam izabrao, bez procjene, samo one stvari nastale marom zlatara, bilo onih trogirskih, bilo onih iz ostale Dalmacije i daljih gradova, s kojima su Ivanovi pređi

con il suo oldano ... Doi agnus Dei di arzento ... uno scollier di arzento... sv. VII, TS, HAZ.

[*Iz popisa stvari Franice ud. Ivana Boncosso*]

5. IV. 1541. ...una corona over filza de paternostri de arzento a fil N° 72... un paro de manege de arzento con botoni n° 28 et uno axoli de arzento... uno paro de manege de veludo crimsin, cum botoni 31 de arzento indoradi...

[*Iz popisa stvari Petra Quarco, sv. VIII, TS, HAZ.*]

7. VI. 1543. ...cingulum pelli fulcitum argento... sv. IX, TS, HAZ.

9. III. 1545. ...Do vesture da donna de caresea biava cum bottoni de arzento... N° 19... sv. IX, TS, HAZ.

22. VI. 1545. ...coclearia argenti n° quatuor et pironos... sv. IX, TS, HAZ.

28. VII. 1546. ...una vestura de panno pavonazzo nova fornita de raso zallo da pie et fornita col oro al busto secondo l'usanza dela patria...

[*Iz popisa stvari domine Pauline Claudie, sv. IX, TS, HAZ.*]

15. XII. 1552. ...Doi fiube d'arzento delle scarpe et una da cintura d'arzeno... posjeduje Šime Dulcipetrović, sv. IX, TS, HAZ.

1555 (?) ...uno anelo d'oro de valor di ducati doi in circa cum una corniola roana ligata in quello... sv. VIII, TS, HAZ.

1544. ...una fiubba et meza (?) de argento da scarpe... un piron de arzento...

[*Iz popisa stvari Jurja Schcegutich, sv. VIII, TS, HAZ.*]

1554. ...cintura de velluto verde fornida d'arzeno indorada... sv. VIII, TS, HAZ

4. VI. 1520. ...unam crusetam argenti ac unum cingulum viridem cum passetis XI argenti... sv. XIII, TS, HAZ.

14. III. 1548. ...unam crateram argenti et unam catenam argenti, unum anulum auri cum una arma et unam veram auri... unum anullum auri cum lapide rubeo et unum anulum auri cum perla... sv. XVI, TS, HAZ.

25. VIII. 1567. ...unum pironum argenteum... sv. XII, TS, HAZ.

5. IX. 1571. ...unum cingulum argentei aureati veluti nigri... sv. XII, TS, HAZ.

1. IX. 1571. ...una cintura de cuoro negro fornita d'arzeno... pironi n° cinque d'arzeno, una cintura de veluto negro frusta fornita d'arzeno... sv. XII, TS, HAZ.

15. VI. 1572. ...una cintura de coro negro fornita de arzeno, una corona de coralo con tondini de arzeno et una croseta... sv. XI, TS, HAZ.

1. III. 1577. ...unam saleriam argenti... sv. XI, TS, HAZ.

24. VIII. 1568. ...una colarina de perlette... orecchini d'arzeno... *Iz popisa trgovca Bernardina, sv. VIII, TS, HAZ.*

22. III. 1520. ...uno fazoletto lavora de seda rossa et oro... Do tace de arzeno...

[*Iz popisa Stjepana Zubac, sv. X, TS, HAZ.*]

13. III. 1600. ...una taza d'arzeno... sv. X, TS, HAZ.

18. V. 1600. ...una tazza d'arzeno...; sv. X, TS, HAZ.

1. X. 1600. ...una cintura di arzeno sopra veludo... doi scuglieri d'arzeno... sv. X, TS, HAZ.

1. II. 1600. ...una cintura di coro fornita d' arzeno... sv. X, TS, HAZ.

25. III. 1601. ...una filietta di perle et con il suo pendente d'arzeno... sv. X, TS, HAZ.

3. V. 1601. ...una corona di corallo inarzentada... una curadente d'arzeno... sv. X, TS, HAZ.

20. V. 1601. ...una cintura d'a coro con segnali quaranta d'arzeno... sv. X, TS, HAZ.

i on sam bili u dodiru. Popis je sastavljen ljeti 1562. godine,⁶⁷ pa je očito da su u njemu popisane umjetnine starije od tog nadnevkva. Među njegovim nakitom je kruna s koraljima i četiri koralja, niz bisera s moretama, nizovi bisera s dvanaest zlatnih dugmeta, četiri srebrna dugmeta, zlatni prsten ukrašen ptičicom mjesto poludraguljem, zlatni prsten s tirkizom, prsten s korniolom, dva zlatna prstena s grbom Statilića, zlatni prsten s kamenjem u obliku glave, prsten sa zelenim poludraguljem, zlatni prsten s četiri dijamanta, zlatni prsten s patvorenim dijamantom, ukrašen pozlaćeni prsten, zlatni prsten s granatom. Slijede zatim perjanica sa srebrnom nožicom, dvije starinske srebrne medalje od kojih je jedna bila pozlaćena, par pozlaćenih srebrnih privjesaka, te brončane medalje i ostali predmeti u dragocjenoj kovini, mnogo srebra i zlata očito u slogu zrele renesanse ili ranijih umjetničkih slogova primijenjenih u zlatarstvu. Među odjećom ukrašenom srebrom Ivan Statilić je imao: rukave sa srebrnim pucetima i s koraljima, kožni pojas s dva srebrna ukrasa, djevojačke baršunaste rukave sa srebrnim pucetima i ukrasima, baršunaste rukave s četrnaest puceta srebrnih i pozlaćenih, rukave od ljubičasta atlasa sa srebrnim ukrasima, par rubaca, jedan od bijele, a drugi od crvene svile ukrašenih ljubičastom i crvenom svilom i protkanih zlatnom žicom, velike srebrne očale s bjelokosnom ručkom.

Među zdjelama Statilić je posjedovao nekoliko zdjela skovanih na ugarski način, to su srebrni vrč s poklopcem, jedna zdjela i druga velika također srebrna s tri nožice, srebrna pozlaćena zdjela koja se sastojala od dva dijela a poklopac joj bijaše skovan na ugarski način i

⁶⁷ 17. VI. 1562.

Hoc est inventarium bonorum mobilium repertorum in domo q. D. Joannis Statilei factum ad instantiam domini Michaelis Stafilei uti tutoris et anatoris filiorum q. Domini Johannis ... una coppa grande d'ariento dorata in pezzi doi lavorata all'ungaresca con li suo coperto ... un'altra coppa maggior d'ariento indorata in piu pezzi in iuda con il suo coperto ... Due tazze d'ariento ... Uno filo di perle a tre fili con dodese botoni d'oro et due botonzini ... Un agnus dei d'oro ... Una fede d'oro smaltata piccola, uno anelletto d'oro con un useletto in loco al piera, uno anello doro con turcheso, uno filo di perle con moretto negre et dui botoncini d'ariento ... Una corona d'ambro giallo con botoni videlicet d'ariento, Uno agnus Dei d'ariento indorato con certi lavori dalle bande de madre de perle cioè d'una banda la Madonna et Sancto Iseppo e dall'altra S. Georgio ... Una medaglia antiqua d'ariento indorata, Una crocetta d'oro lavorada con smalto bianco, Uno pirono d'ariento rotto, Doi sculieri d'ariento rotti, Uno scriminale d'ariento indorato, Uno par de manili con botonini d'ariento et coralli ... Uno par de pendenti d'ariento indorati alla croatta disse esser in pegno da Marcalas, Dui sculieri d'ariento ... Uno anello d'oro con granata ... Due rose d'ariento de spada ... Una pasizza con uno cavo et tre fiube ... cinque para de azole et tappini d'ariento indorate ... una vera d'oro grande indorate et lavorata, Uno anello d'oro vodo con una testa di cameo, Uno anello d'oro da bolla con arma statilea ... Uno anello doro don l'arma statilea smaltata, Uno anello d'orocon corniola verde, una medaglia antiqua d'ariento, tre medaglie antique de bronzo, Uno carnaio grande con testa, Due corniole rosse et una verde, Uno gotto longo d'ariento grandio all'ungaresca con tre pedate piccole ... Uno par di maneghe da putta di veluto alto e basso rosso con le sue maiette di ariento con sei botoni di perle, una manega di veluto pavonazzo con botoni d'ariento indorati N° 14, uno para di maneghe di raso pavonazzo fornite fodrate di mezzo panno giallo con le maiette d'ariento ... un piatto d'ariento ... una campana d'ariento con le arme Statilea ... sculiere 23 d'ariento lavorate et parte adorate alla ungarasca, vinti

k tome još dvadeset i tri srebrne djelomično pozlaćene zdjele također izrađene na ugarski način, kao i jedna velika pozlaćena čaša, dok je jedna također velika srebrna zdjela bila skovana na hrvatski način, a u njoj je bila cedulja s imenom majstora Stjepana Godenića. Slične privjeske je imala još jedna. Imao je i ostavio k tome veliku pozlaćenu kupu s poklopcem, šest srebrnih vrčeva, dvadeset i dvije srebrne viljuške, jedan s posebnim drškom, srebrni pladanj, tri srebrne zdjele, par srebrnih solnica i jednu dugu pozlaćenu, a jednu srebrnu i pozlaćenu u obliku okrugle kutije, zdjelu za slatkiše veliku pozlaćenu i ukrašenu i drugu sa srebrnom udubinom, zdjelu sa srebrnom nožicom i drugu bez nje, manji srebrni univaonik sa svojom srebrnom posudom za vodu i veći također srebrni s ukrašenom pozlaćenom posudom također za vodu pri pranju, dvije srebrne zdjele koje mu bijaše dala u zalog supruga Jera Lipeo, te jednu srebrnu zdjelicu.

Među stvarima drugih vrsta u Statileovu su popisu jedan mač zvan skiavon, po tome što ga nošahu dalmatinski Hrvati, a koji bijaše ukrašen srebrnim ukrasom, pa i srebrni ukrasi sabalja u obliku ruža, puška zvana *da roda* i njoj slična pozlaćena, srebrni naprstak, i drugih predmeta pa i jedno srebrno zvono s grbom Statileo, što znači da ga je jedan član tog roda dao skovati za svoju obitelj.

Kao što mnoge obitelji imahu pobožnih sličica i slika te svetačkih i obrednih vjerskih predmeta, tako je i Statileo ostavio nakon smrti dva srebrna *Agnus Dei* od kojih jedan bijaše pozlaćen i s likovima Gospe, sv. Josipa i Jurja izrađenim u sedefu, zlatni lik koji je predstavljao, a bio iskićen emaljima, srebrni predmet u obliku orkvice, pozlaćen i emaljiran s raspelom i likovima Marije i Ivana, s jedne, a sa sv. Josi-

tre pironi darzento, tre altre sculiere d'arzeno, Uno par de saliere d'arzeno, Una saliera longa adorata, una confetiera grande lavorada et adorata, Un piatto d'arzeno, due piadenette d'arzeno, una cocma d'arzeno, Una confetiera a sonde d'arzeno, Una tazza con il piede d'arzeno, Una tazza d'arzeno con pendenti d'arzeno grande alla croatta con dentro uno boletino dice maestro Stephano Godenich L 18, un'altra con pendenti simili, una cintura di cuoro con doi cumi d'arzeno et uno anello, uno penaggio con il piede d'arzeno ... uno ochiale grande d'arzeno con il manego d'avolio, uno pezetto d'arzeno ... Uno par de faccoli di seda bianca uno lavorado cum seda rossa et oro et l'astro con seda pavonazza et oro ... un bacil grande d'arzeno con il suo ramino dorato et lavorato, uno gotto d'arzeno grande indora o lavorato alla ungharesca, una coppa d'arzeno grande indorate con il suo coverto lavorata ut supra, una confetiera d'arzeno indorata lavorata, Due tazze d'arzeno indorate in pegno disse dalla madona de messer Hieronimo Lipeo, una saliera à fogia da scatola tonda d'arzeno indorata, una chiesola d'arzeno indorata con uno crucifisso la madona et s Zuanne de smalto da una banda et dall'altra la madona et s. Iseppo, Una crossetta d'arzeno con la sua cadenella, Uno pirono d'arzeno con manego de spin, Una sculiera d'arzeno alla ungharesca ... una simitarra con la cintura et fodra tutta fornita d'arzeno, una spada alla schiavona fornida d'arzeno, Uno archibuso da roda, Un altro simile adorato ... Uno agnus Dei longo d'arzeno da uno cavo una testa di morto dall'ultra uno Jesus ... uno ditiale d'arzeno ... uno sculiero d'arzeno piccolo, botoni 27 d'arzeno lavorati indorati, una corona de coralli con 18 tondini darzento indorati, quattro botoni d'arzeno et 4 coralli et due smete d'arzeno ... una tazza d'arzeno ... balteo fulcito argento con sei semansenini, uno anello d'oro cum diamanto falso, uno anello cum piera verde, uno anello d'oro con uno zio de diamanti n° quattro il quinto manca, Et uno diamante non ligato ... Uno bacil et uno ramino d'arzeno ... sv. X, TS, HAZ.

pom, s druge strane. Treći *Agnus Dei* bio je također srebren, a na njemu bijaše izrađena s jedne strane mrtvačka glava a s druge Krist. Imao je i jantarsku krunicu sa zlatnim zrcima, lančić sa srebrnim križićem i zlatni križić s bijelim emajlom.

Vjerojatno je da su i druge trogirke istaknute i bogate plemićke obitelji imale sličnih dragocjenih umjetnina i predmeta koji su svjedočili, kao i ovaj popis, istančanost kulture i umijeća u Trogiru, čemu su pridonijeli njegovi stari zlatari.

Résumé

LES ORFEVRES DE TROGIR DU XIIIème AU XVIIème SIECLE

Dans cet article l'auteur apporte de nouvelles données sur les orfèvres de la ville dalmate de Trogir et leurs oeuvres du XIIIème au XVIIème siècle. Ces artisans ont continué l'oeuvre des anciens orfèvres croates du Haut Moyen-Âge. L'auteur complète ainsi l'image du développement des arts plastiques et en même temps de la vie artistique de cette ville où il est connu que l'architecture et la sculpture, la peinture et l'artisanat y avaient pris un grand essor.

L'auteur mentionne un grand nombre de noms d'orfèvres de la ville de Trogir, dont la majorité est autochtone. Il nous fait découvrir quelques-unes n'entre leurs oeuvres et surtout certains objets destinés au culte, d'argent et de vermeil, de style gothique, qui datent du XVème au XVIème siècle et qui portent l'empreinte et les caractéristiques de l'artisanat local. Il publie également des passages de documents d'archives qui montrent que les habitants de Trogir possédaient de nombreux objets d'or et d'argent, bijoux et vases et services de table, exécutés avec art. Hélas, de nombreux objets ont disparu et certains d'entre eux ont été fondus et reciselés au cours de la période baroque.